

מחמדי התורה

לע"נ זקני מו"ר
כ"ק מו"ר
האדמו"ר מערלין
הגה"ק רבינו
יוחנן בן רבי משה
בעל האמרי סופר
עלה בסעודה השמימה
ל' לחודש
אדר א' תשע"ו
זכותו יג עלינו
ועל כל ישראל

לע"נ אמו"ר
הגה"צ רבי
חיים יעקב מנחם
שוורץ זצ"ל
דומ"צ ק"ק צאנז
בעל ה"יחי יעקב"
נלב"ע
ליל שבת קודש
פרשת וישלח
ט"ז כסליו תשפ"ג

חמדת הדרוש

היאך מהני שחרור עבד הא על"מ

בתורה בפרשתנו (כ"ה מ"ו) והתנחלתם אתם לבניכם אחרים לרשת אחוזה לעולם בהם תעבדו ובאחיהם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך.

ואמרו (גיטין ל"ח): אמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבדו, ויש להקשות למאי דקיי"ל (תמורה ד) כל מלוא דאמר רחמנא אי עביד לא מהני, נימא דלא הוי משוחרר העבד, וממילא אינו עובר אעשה.

א'

לפיכך שחרור עבד מגט אשה דמהני

בשושנת העמקים (ס"ג ג' בסופו) ובחידושי חת"ס (גיטין לח:), וכן בשו"ת חת"ס (או"ח ס"י ס"ג ואהע"ז ח"ב ס"י קנ"א) הקשו דמ"ט לא אמרו (בתמורה ו): חילוק בין אביי לרבא, דלאביי דס"ל אי עביד מהני, המשחרר עבדו עובר בעשה, ולרבא דס"ל אי עביד לא מהני, אין המשחרר עובר בעשה, דאין להשחרור תוקף, כיון דעבר אמימרא דרחמנא.

ותירצו למאי דאמרו (תמורה ה.) דבאונס מועיל גירושין, ושחרור ילפין (לקמן לט:). מלה לה מאשה, אם כן היכי דלגבי גירושין חזינן דגלתה התורה, דמהני הגירושין באונס, ה"ה גם בשחרור לא אמרינן אי עביד לא מהני (ויעו"ע בחת"ס במקומות הנ"ל שהאריך בזה).

ב'

כיון שלא כתבה התורה איסור בהדיא לא אמרינן אע"מ

בגרש ירחים תירץ- דיש לחדש דהא דאמרינן אי עביד לא מהני, היינו דווקא היכן שהתורה כתבה להדיא האיסור, משא"כ היכא דלא כתיב בהדיא האיסור לא אמרינן דלא מהני, והנה בשחרור העבד לא כתיב בהדיא האיסור, דאסור לשחרר, אלא דהוא לאו הבא מכלל עשה, ואיה"נ דלאו הבא מכלל עשה עשה, מ"מ לאו בהאי דינא דאי עביד לא מהני, כיון דלא מפורש האיסור להדיא בתורה.

ג'

כיון דהוא עשה לא אמרינן אע"מ

הרבה מהאחרונים תירצו דכיון דהוא מצוות עשה, ולא לאו, הרי יש לומר דבעשה לא אמרינן אי עביד לא מהני, ורק בלאו אמרינן כן, וכפי שכתב הפני יהושע (גיטין צ.) דבעשה לא אמרינן אע"מ.

אולם תירצו זו דחו, בשושנת העמקים (הנ"ל), מהא דבתמורה (ה.), פרכינן מתורם מרעה על היפה דאמאי תרומתו תרומה נימא אע"מ, הרי דאף במצוה כמו תרומה פרכינן אע"מ, ובשו"ת רעק"א (מהדו"ק ס"י קצ"ד) נשאר בצריך עיון בהאי קושיא אמאי מהני נימא אע"מ, והחת"ס (הנ"ל) דחה מצד הסברא, דיש לתמוה מה חילוק יש בין לאו לעשה, וכי היכי דבלאו אמרינן אע"מ כן בעשה נימא כן.

ד'

יש לומר דשחררו מחמת הנאה וליכא איסורא

בערוגת הבושם (בלאוחר ס"י י"א) תירץ- דכיון דכל האיסור של שילוח העבד הוא רק בחנם, אולם היכא דהעבד עשה לרבו הנאה, ומתוך הנאה זו רוצה לשחררו, ליכא בזה איסור, דהאיסור הוא רק בחנם, וכן עביד ליה טובה, ומש"ה משחררו, א"כ יש לומר דבכה"ג דעביד ליה טובה, מהני השחרור ולא אמרינן בזה אע"מ, ויעו"ע כע"ז בקצות החושן (ס"י קפ"ב-ב') שהביא שהרשב"א ת"י כן על מאי דמשנינן (ברכות מז.) דר"א שחרר עבדו, דהוי למצוה והקשה רשב"א מ"מ הא עבר איסור, ומתוך דדוקא בחנם אסור, אולם לדבר מצוה טכוד ליכא איסורא.

ה'

קושיית הר צבי מסוגיא דב"ב

אולם בהר צבי (עה"ת) הקשה ע"ז, ממאי דאמרו (ב"ב קלז.) דמי שאמר לחבירו נכסי לך, ואחר כך יהיו הנכסים לפלוני, הדין הוא: דאם הלך הראשון ומכר ואכל, ואח"כ מת, יכול לבוא השני להוציא מידי הלקוחות, דברי רבי, ורשב"ג אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון, ואם מכר אינו יכול לקחת מהלקוחות, ואמר רבי זירא דהלכה כרשב"ג, ולא עוד אלא אפי' אם היו עבדים והוציאים לחירות, מה שעשה עשוי, ופרכינן התם דפשיטא הוא ומאי חידש לנו, ומשני מהו דתימא שיכול השני לומר דכיון שעבר על עשה דלעולם בהם תעבדו, לזה לא נתן לו הנותן כוח לראשון קמ"ל דעכ"ז מהני יעו"ש.

הרי דאף שעבד איסורא והוציאו לחירות בלא טובה, דהא קאמרינן התם מהו דתימא מצי א"ל למיעבד איסורא לא יחבינן לך, הרי דאיירי במקום איסור, ועכ"ז מהני.

בתורה
בפרשתנו
(כה- לו)
אל תקח
מאתו נפש

חמדת ההלכה

בדין וחי אחיך עמך

ותרביית, ויראת מאלקיה, וחי אחיך עמך.

ואמרו חכמינו ז"ל (ב"מ סב.), שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהן מגיע לשיבוש, דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו, עד שבא רבי עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חיך קודמים לחיי חבירך.

מקור סברת בן פטורא

והנה ממשמעות דברי הגמרא, שכן פטורא סבר כן מסברא אל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו, אמנם בספרא (בהר ה, ג) איתא, דרש בן פטורא, ישתו שניהם וימותו, שנאמר וחי אחיך עמך, דהיינו תחיה אותו כל זמן שאתה חי, ואם אינו יכול לחיות עמו ימותו שניהם.

ובהריטב"א (החדשים) הביא שיש הסובר, שכן פטורא למד זאת מוואהבת לרעך כמוך, והמלבי"ם (בהר ס"י עה, קדושים ס"י לב) כתב, דבן פטורא דרש עמך בשווה לך, ואילו רבי עקיבא דרש וחי אחיך עמך רק כשהוא חי הוא עמך השווה לך, ולא כשיש סכנה. ויעו' בפוסקים שרצו לחדש, שנחלקו רק כשחיי שניהם מוטלים בספק אם שניהם ישתו, אך אם ברור הדבר שימותו מודה בן פטורא לרבי עקיבא שאינו חייב לתת לחבירו לשתות. יעו' בנצי"ב (העמק שאלה שאילתא קמז, ד).

בטעם פלוגתתם להחתם סופר

החתם סופר (ב"מ שם) ביאר, בטעם פלוגתתם דבן פטורא ורבי עקיבא, דתליא בפלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש (ירושלמי תרומות ח, ד), במקרה שצרו גויים על עיר ואמרו תנו לכם אחד מכם ונהרגוהו, ואם לאו נהרוג את כולם, ואמרו שם שהדין שאם ייחדו להם אחד, כגון שבע בן בכרי, ימסרוהו ואל יהרגו כולם. ונחלקו בכך, דריש לקיש סבר שצריך שאותו אחד יהא חייב מיתתה כשבע בן בכרי, ורבי יוחנן סבר שאעפ"י שאינו חייב מיתתה ימסרוהו, ואל יהרגו כולם.

וטעמו דרבי יוחנן, משום שאיסור רציחה הוא ביהרג ואל יעבור, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי מדמא דחברך, אך כאשר ייחדו הגויים אחד, ואם לאו יהרגו כולם, הרי גם אם לא ימסרוהו יהרגו כולם ואותו אחד בכללם, ולא שייכת סברת מאי חזית.

לשיטת החתם סופר, זוהי גם שיטת בן פטורא, שטעם שיהרג ואל יעבור ברציחה משום סברת מאי חזית, ולכך בא הפסוק וחי אחיך עמך לומר, שאין סברת מאי חזית כאן, שהרי מצד הסברא בלבד, יצא בשב ואל תעשה, ובא הפסוק ללמד שישתו שניהם, אולם ריש לקיש סובר שאין הטעם של יהרג ואל יעבור ברציחה, משום סברת מאי חזית, אלא כך קבלה בידם, ולכך בא הפסוק לומר שחייך קודמים לחיי חבירך.

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

חברך יעו' ריטב"א, פסקי רא"ש, ספר היראים (סי' מו), טור (יו"ד סי' רנא) בשם רב סעדיה, ותמיהו האחרונים בזה על שלא הוזכר דין זה להלכה ברמב"ם ובשו"ע.

בשו"ת "בני ציון" (סי' קעה) כותב, דאפשר דהרמב"ם והשלחן ערוך נסתפקו בדין זה ולכך השמיטוהו, דלשיטת רבי אליעזר הלומד מהפסוק וחי אחיך עמך שריבית יוצאת בדיינים והלכה כמותו, קשה לדעת רבי עקיבא שדורש פסוק זה לענין שנים שהיו מהלכים בדרך, אמנם הרמב"ם והשלחן ערוך לא פוסקים כבן פטורא, משום שדבריו נאמרו מסברא וחולקים על דברי רבי עקיבא, ומספק השמיטו זאת.

אמנם לשאר הראשונים אין דרשתו של רבי אליעזר סותרת את דרשת רבי עקיבא. יעו' להרא"ש (סי' ו), ובחידושי הריטב"א החדשים הנ"ל, דרבי אליעזר דרש "וחי אחיך", ואילו רבי עקיבא דרש "עמך", ובשטמ"ק (בשם תלמיד רבינו פרץ) כתב, שעיקר הפסוק כדרשת רבי עקיבא, אולם מכיון שהובא בפרשת ריבית, נדרש גם לענין זה.

תירוצי הבית אפריים והאגרות משה בזה

והבית אפריים (אבה"ע סו) כתב, דסמך על מה שכתב (בפ"א מהל' רוצח) לגבי מקשה לילד, "שאין דוחין נפש מפני נפש" וכ"ש בזה שאין מחייב לדחות נפשו מפני נפש חברו, ויעו"ע בקרן אורה (נדרים עט:).

ובאגרות משה (יו"ד ח"א סי' קמה) תירץ, שאכן הרמב"ם פסק כשיטת רבי עקיבא, וכפי שכתב הל' מתנות עניים (ז, א), שאדם חייב בצדקה **אם ידו משגת** משום שנאמר "וחי אחיך עמך". משמע שבשנים מהלכים בדרך ואין מספיק מים לשניהם, אם כן "אין ידו משגת", ואין עליו חיוב צדקה, ולכך חיי קודמים לשל חברו.

ביאור פלוגתתם להמנחת חינוך והחזו"א

ובמנחת חינוך ביאר, דבן פטורא סבר שישתו שניהם וימותו, משום שלשיטתו שניהם חייבים בהצלת נפש חברו כ"א, ולכן ישתו שניהם, ואילו רבי עקיבא סובר שכאשר הוא עצמו ימות, אין עליו חיוב להציל נפש חברו, וחידוש בזה מסיק המנחת חינוך, דלפי האי טעמא נפק"מ רבתי לדינא, שכאשר מדובר על גדול וקטן שאינו חייב במצוות, חייב הגדול לתת לקטן, אעפ"י שעל ידי זה ימות הגדול לדעת בן פטורא, וכנ"ל.

ובחזון איש (ב"מ ליקוטים סי' כ) כתב, דטעמו של בן פטורא שאין חיי עולם של בעל המים דוחים חייב שעה של חברו. אולם רבי עקיבא סובר שמשום "חייך קודמים" פטור הוא מהצלת חיי שעה של חברו. **ונפק"מ להלכה**, כשהמים הוא של אדם שלישי, לבן פטורא עליו לחלקם בין שניהם, ואילו רבי עקיבא יסבור כנ"ל שחיי שעה נדחים מחיי עולם של האחר, ולכן עליו לתת המים רק לאחד מהם.

חידוש האגרות משה בטעם פלוגתתם

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קמה) ביאר, דבן פטורא סובר שיהרג ואל יעבור ברציחה, משום עצם האיסור ומשום איבוד נשמה של חברו, לעומת זאת אם יהרג הוא (ע"י המאיימים עליו) יהיה רק איבוד נשמה.

לכן, לפי דבריו סובר בן פטורא שישתו שניהם וימותו, עדיף ממצב שישתה לבד ויעבור על שני איסורים, והיינו שחייב בעל המים לתת גם לחברו מדין צדקה ומדין איבוד נשמה, אולם אם ישתה בעצמו יעבור רק על איסור איבוד נשמה, אולם רבי עקיבא סובר שמכיון שהמים מספיקים רק לאחד בלבד, אין חיוב צדקה על בעל המים ולכן עדיף שישתה בעצמו ויחיה.

הדין להלכה - וטעם שהשמיטוהו הפוסקים

להלכה, כתבו הראשונים שפוסקים כרבי עקיבא, שחייך קודמים לחיי

דברים בעלמא, אלא גורסים 'כשכיר כתושב יהיה עמך'. ולפי זה ניחא שפיר, שהתורה אומרת שאתה שכיר ותושב תהיה אצלו יותר ממה שהוא שכיר אצלך, ואם כן אתה טפל והוא העיקר.

ג'

בפיקוח נפש אי אפשר להקדים חברו לעצמו

בבן יהודה תירץ- דהכא קאמר וחי אחיך עמך, נמצא איירי בחיות הנפש, ולהכי אי אפשר לדרוש כאן שיהיה קודם, דהא קיימא לן אין לך דבר עומד בפני פקוח נפש, דכתיב (ויקרא י"ח ה') וחי בהם ולא שימות, ואם כן איך נאמר לזה שיקבל למות בשביל לעשות חסד עם חברו, דעשיית החסד היא מצוה, ואין מצוה דוחה נפש של אדם העושה אותה, דלגבי ידידיה החסד שעושה אינו אלא בסוג מצוה, ואדרבה פקוח נפשו של אדם דוחה המצוה שעליו לעשותה, אבל מ"ש גבי עבד עברי הוא רק ענין הנאה וממון, ושפיר מצינן לאוקמי האי דינא התם.

ד'

התם טעמא דמילתא להראותו דעבד עברי אינו כספו

עוד תירץ- דהתם תיקן הכתוב דברים אלו לעבד עברי, כדי לברר, דאע"ג דקנאו בכסף, אינו נחשב קנין כספו, ולא חלה עליו העבדות מממש, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, על פסוק (שמות כ"א ב') שש שנים יעבוד, דלהכי עביד ליה רחמנא יתרונות אלו, להקדימו על אדונו, מה שאין כן הכא אינו חייב לעשות חסד חנם לחבירו נגד השכל והסברה, וליכא טעמא בהכי.

בתורה"ק
(כה- לו) **אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁף וְתִרְבִּית, וְיִרְאֶת מֵאֱלֹקֶיהָ, וְחִי אֲחִיהָ עִמָּךְ.**

ודרשו בזה חכמינו ז"ל (ב"מ סב.), עד שבא רבי עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבריך

ויש לחקור, דכאן דרשו עמך טפל לך, ואילו גבי עבד עברי דכתיב ביה כי טוב לו עמך, דרשינן (קדושין כב.) שיהיה העבד עיקר, דאם אין לו אלא כר אחד יתנהו לעבד, ולא אמרינן חייך קודמין (יעו"ע במהר"ם שיק).

א'

הכא אי לא קרא דעמך הו"א דשיון כשיטת בן פטורא

בתורת חיים (ב"מ שם) תירץ- דהכא שאני, דאי לאו דכתיב עמך, היה מסתבר למימר דשניהן שוין כדדריש בן פטורא, הלכך השתא דכתיב עמך, על כרחך אתי קרא לאפוקי מסברא לאשמעינן דחייך קודמין, אבל התם ליכא שום ייתורא למילף מיניה דחייך קודמין, דאי משום דכתיב עמך הא איצטריך ליה דאי לאו דכתיב עמך הוה אמינא שהאדון רשאי לאכול פת נקייה והעבד פת קיבר כדמשמע התם לכך כתיב עמך לאשמועינן דשניהן שוין.

ב'

לגירסת התוס' שם יובן

בחתם סופר (כתובות מג.) **תירץ**- על פי מה שכתבו בתוס' (שם ד"ה ג'), שאין גורסים 'כי טוב לו עמך' כי פסוק זה אינו לדרשה אלא סיפור

נחמד ונעים

רעיונות נפלאים ומחודדים בפרשה

ירומז כי נתינת ארץ ישראל הוא בעין טובה

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה, שש שנים תזרע שדך- הביאור, כי דרך המוכר שדהו בעין רעה אינו רוצה לנפשו כי יהנה הלוקח ממנה, ירצה כי לא יזרע ולא יקצור והארץ תשם ויתאבל הקונה, לא כן הנותן בעין יפה (ב"ב סה), רוצה שישמח המקבל ויכיר טובתו, ולכן הקדים שלא תדמו כי אני בעין רעה אליכם וחפץ שהארץ תשם, לא כן, חלילה, שכל נותן בעין יפה נותן, וכל שכן אנכי, הבורא הכל, הבורח בישראל עמו.

וזה שאמר, כי תבואו אל הארץ אשר אני "נותן" לכם, בטח בעין יפה הוא מאד, שהשם יתברך אינו מצפה לתשלום גמול חלילה, ודאי כי אני נותן חפצי שתשביעו מטובה ותתענגו בה מרוב כל, ורק זה מחקותיה ושבתה הארץ שבת לה, שאתם הנכם אצלי כאנשי קדש וארצכם קדש, ואפילו הארץ שהיא לה' חלה עליה שביעית. (משך חכמה)

טעם השמיטה להשלים החדשים במשך ז' השנים שלא למדו

שש שנים תזרע שדך ובשנה השביעית שבת שבתון לה'- טעם השמיטה יש לומר דהנה אמרו (ברכות לה): אמר רבא לא תחזו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי כי היכי שלא תהיו טרודים במוזנותיכם כל השנה, הרי דבמשך שש שנים כל שנה לא למדו ב' חדשים מחמת עבודת הקרקע, ויחד הוא י"ב חודש שהוא שנה תמימה, לכך צוה ה' לעשות שנת השמיטה שלא יעבוד בקרקע אלא קודש לה', וזהו שבת שבתון לה'. (נחל קדומים- חומת אנך)

ירומז דבשביל ארנונא התירו איסור שביעית

שש שנים תזרע שדך ואספת את תבואתה- והנה אמרו (סנהדרין כו), אמר רבי ינאי, דבשביל ארנונא מותר לחרוש בשביעית, והקשו שם התוס', ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא מדאורייתא, ותיצו דמייירי בשביעית בזמן הזה דרבנן, אי נמי י"ל, דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרעו ומתים בתפיסת המלך, והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש ארנונא, ובוזה יבואר הכתוב ברמזו להאי דינא, שש שנים תזרע שדך ואספת את תבואתה, כלומר, אימתי אין אני מותר לך אלא שש ולא שבע, 'ואספת' כשאתה זורע לאסוף לעצמך, אבל לארנונא לתת למושל, זרעו אפילו בשביעית כדברי רבי ינאי. (אוה"ח הק')

בשמירת השמיטה יבוא השפע בכל פירות הארץ

כי תבואו אל הארץ ושבתה הארץ שבת לה'- יש לדקדק דהא כשבאו לארץ (אחרי ז' שנים של כבישה וחלוקה) קודם עשו י' שנים ורק אח"כ עשו שמיטה, א"כ למה כתיב כי תבואו ושבתה הארץ לה', והביאור למאי דאיתא במכילתא (פר' משפטים), בזמן שישראל עושין רצון ה' אזי שובתין שנה בתוך ז' שנים, וכשאין עושין רצונו עושין ד' שמיטות בז' שנים, כיצד נרה שנה וזורעה שנה, והיינו שצריך להפסיק כל שנה בכדי שיהיה כוח לקרקע, ובוזה יובן דאם יבואו אל הארץ ויעשו שמיטה כרצון השי"ת, אזי שש שנים תזרע שדך, היינו השדה תוציא פירות כל ה' שנים. (טעמא דקרא- להגר"ח קנייבסקי)

בדבר הראוי לאדם- האדם קודם לבהמה

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך וכלי ולבהמתך ולחיה וכו'- יש להקשות הא אמרין (ברכות מ). דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, והיאך כתב כאן לך ולעבדך ואח"כ ולבהמתך, אלא ד"ל דדוקא היכא דיש לו מאכל המיוחד לבהמה צריך לתת קודם לבהמה, אולם בדבר הראוי לאדם, שחלקו אי חזי לבהמה או לא, אזי ודאי שיאכל קודם הוא, ורק אח"כ יתן לבהמתו, ובוזה יבואר "לכם לאכלה" דכיון שמדובר באוכל הראוי לאדם, לכך קודם "לך ולעבדך" ואח"כ "לבהמתך ולחיה" וכו'. (ילקוט הגרשוני- ברכות מ).

בחציו עבד ליכא איסורא דלעולם בהם תעבודו

לעולם בהם תעבודו- ויש לחקור, למה בחציו עבד וחציו וכן חורין כופין את רבו (יעו' ב"ב ג), ולכאורה יש איסור דלעולם בהם תעבודו. ויבאר על פי דברי האבדוריהם (סדר תפילות של יום חול) והכל בו (עג) הידועים, שלפיכך אשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא, משום שמשועבדת לבעלה בזמן זה.

והנה, מי שהוא חצי בן חורין, מחויב בין כך במצוות משום צד החירות שבו, ואם כן גם בזמן שיהיה משועבד לרבו, לא יוכל להשתעבד לו לגמרי, כי יהיה מחויב במצוות, ואם כן בין כך אין האדון מקיים בו מצות לעולם בהם תעבודו, ועל כן אין איסור לשחררו. (כלי חמדה)

בחוקותי

אם בחקותי תלכו- ביאר האור החיים (פשוט לד) למאי דפסקין, ה' תפילין (ל"ב ס"ח), אם נדבקה אות לאות וכו' פסול, ובהלכות ס"ת כתב הרא"ש דבקות פוסל בספר תורה ואם גר הדבקות וכו' כשר, נמצאו אומרים שיש היתר לחקוק דבק שבין אות לאות בספר תורה ולא בתפילין.

והוא מה שרמז הכתוב כאן, אם בחקותי פירוש חקיקות האותיות תלכו כמשפטיהן לחוק אותם, לא לכל תמחקו, אלא ואת מצותי שהם תפילין, תשמרו לכל תחקו אפילו דבק שבין אות לאות. ואומרו, ועשיתם אותם יתבאר על דרך מה שפסק הרא"ש בתשובה (ט"ו כלל ג') מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה, ימחקו כולה ויכתוב אחרת במקומה, אבל גרירת הסתימה אינו עושה אותה אות, דהוה ליה חק תוכות ואמרינן (גיטין כ). וכתב ולא חקק וכו' ע"כ, והוא אומרו ועשיתם אותם פירוש שאין לחוק תוכה אלא לגורלה ולעשות אחרת במקומה.

ובס' ליקוטי חיים (תלמיד המנח"ח), הביא דקושיא עצומה על רבינו האוה"ח, דהפמ"ג (או"ח לב) כתב כמה פעמים באותו ס' דאין במחיקה משום שלא כסדרן, ויעו' בשערי תשובה (או"ח שם ס"ח), שהביא דבשו"ת דברי שמואל נסתפק בזה, ויעו' בשו"ת בית שלמה בהגהת דברי המחבר שהרגיש בזה.

חמדת הפרשה

טעם השינוי מל' רבים ליחיד

בתורה"ק בפרשתינו וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תנונו איש את אחיו.

ויש לתמוה, אמאי פתח הכתוב בלשון רבים 'וכי תמכרו', והמשיך בלשון יחיד 'או קנה מיד עמיתך', וסיים בלשון רבים 'אל תנונו', והדבר צריך תלמוד, יעו' ברמב"ן.

א'

לרמז ששיעור ההונאה שוה לרבים וליחיד

האלשיך ביאר- דבאופן שהיו המוכרים שנים והקונה אחד, שאם נתאנה לוקח יהיה השיעור שתות, אך אם נתאנו המוכרים יצטרף שתות לכל אחד, ואם הוא פחות שאינו מגיע שתות לכל אחד הויא מחילה. וההיקש בזה אם יהיו הקונים שנים והמוכר אחד, שאם נתאנו הקונים בפחות משתות ימחול כל אחד. לזה אמר כי לא כן הוא, כי אם 'וכי תמכרו רבים ממכר לעמיתך' יחיד, או קנה סתם בין יחיד בין רבים מיד עמיתך יחיד, אני מצוה 'אל תנונו' כאילו אין כאן רק שנים איש ואחיו קונה ומוכר, כי שיעור האונאה שוה לרבים וליחידים.

ב'

אי אפשר לכפר הונאה בהונאה

עוד ביאר- דמה שלא אמר בלשון יחיד 'אל יונה איש את אחיו' או אל 'תנונה איש את אחיו', בא לומר שיקרה לפעמים שיתאנו שניהם, כי זה ירמא את חבירו בפירות שיש בם אונאה, וזה את חבירו במעות שגם בם שיעור אונאה, כענין 'כספך היה לסיגים סבאך מהול במים' (ישעיה א, כב), שהיה נראה שהולך זה תחת זה ואין שם עון. לזה אמר כי לא כן הוא, כי אם ששניהם חוטאים. וזהו 'אל תנונו וכו'', כלומר גם שניכם, איש את אחיו.

ג'

כשהמכר ע"י שנים בעה"ב וסרסור הוי אונאה

ביעלת חן (פר' בהר) ביאר- ע"פ מה שנפסק בשו"ע (חור"מ רכו, כג) בעל הבית המוכר את כלי תשמישו ואינה את הלוקח אין בו דין אונאה, שאילו לא הרבה לו בדמים לא היה מוכר כלי תשמישו וכו', אבל אם לא ידע או שקנה על ידי סרסור יש בו אונאה. וכתב הסמ"ע (ס"ק מב) בהך דסרסור, אף אם ידע הלוקח שהן של בעה"ב כיון שהבעה"ב מסרו לסרסור למכור למי שיבא לקנותו ודאי נתייאש שלא ידע הלוקח שהן של בעה"ב וכו'.

מעתה יובן שלכן לא כתבה התורה "וכי תמכור", כיון שלפעמים הותר המוכר להונות והיינו כשמוכר כלי תשמישו, ולכן נכתב "וכי תמכור" בלשון רבים דהיינו שהמכירה תהיה ע"י שנים ע"י סרסור או לעולם הוי רק "ממכר" לבד ושייך בו לא תנונו, וכאמור. אבל בסיפא גבי לוקח המאנה למוכר ואז לא שייך חילוק זה כתיב ביה "או קנה מיד עמיתך לא תנונו וגו'".

ד'

דיוקא הלוקח מן התגר אסור- מן בעה"ב מותר

בפנים יפות (פר' בהר) תירץ - דמבואר בגמרא (ב"מ נא), דדוקא הלוקח מן התגר אסור לתגר להונות את הלוקח, אבל הלוקח מבעל הבית המוכר את כלי תשמישו, אין הבעל הבית מצווה באונאה, אך על הקונה שפיר מוטל איסור אונאה לכל יונה את בעל הבית.

ובזה יבואר, 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך', והיינו שתמכרו דבר העומד למכור וממכר כגון דהיינו סוחר המוכר דברים העומדים לימכר, ונקט שפיר לשון רבים דמייירי בדבר השכיח שרבים עושים ממכר כזה דהיינו סוחרים, ולהוציא בעל הבית יחיד המוכר מפני דוחק, אבל בסיפא דקרא דמדובר מאונאת המוכר, הרי זה שפיר שייך גם בבעל הבית יחיד, ולכן נאמר בלשון יחיד.

ה'

גם במוכר אחרי מוכר איכא הונאה

עוד ביאר היעלת חן- דהא דאמר תמכרו בלשון רבים איירי מכמה מוכרים שמכרו בזה אחר זה אחד מחבירו וחבירו לחבירו, ובכל מקח לא היה רק מוכר אחד וקונה אחד, ולכן אמר לעמיתך בלשון יחיד, כי בכל מקח אינו אלא מוכר אחד וקונה אחד, ובא הכתוב ללמדנו מה שמחולקים הפוסקים (חור"מ רלב, יח) אם נתאנה אחד אם רשאי להונות אחרים, והכריע הרמ"א (שם) דאע"ג דהוא נתאנה אין לו להונות אחרים.

והזהירה התורה כאן לכמה מוכרים שמכרו אחד לחבירו וחבירו לחבירו שלא יונה איש את אחיו, ואף אם אירע שנתאנה אחד במקח שמכר לו חבירו מ"מ אין רשאי הוא להונות חבירו, ולכן באזהרת המוכר שלא יונה את הקונה אמר תמכרו לשון רבים, אבל גבי אזהרת הקונה לכל יונה את המוכר לא שייך זה, דהא רק עכשיו בא לידו המקח לכן נאמר אצלו קנה בלשון יחיד.

חמדת הפלאות

עיון בדברי רבינו ה"פלא יועץ"

אם בחוקותי תלכו, וברש"י שתהיו עמלים בתורה.

כתב רביה"ק בפלא יועץ (אות ד דיבור ד"ה המפסיק), המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה, מתחייב בנפשו ומאכילין אותו גחלי רתמים, וכתב **בספר חסידים** (סימן תתקמ"ד), שהלומד ובאמצע לימודו מפסיק לדבר דברים בטלים וכו', **נענש גם על הלימוד**, וחבל על דמשתכחין שאינם נזהרין בזה, ונמצא שיושבים תרתי גיהנם ר"ל, לכן צריך לזהר הרבה, ואם יצטרך לדבר, **יסגור הספר כאילו סיים לימודו**, ואחר כך חוזר ללמוד מחדש, אולי בזה תהיו ארכא וניקה, יעו"ש.

מבואר בספר חסידים ובפלא יועץ, שאדם שיפסיק באמצע הלימוד לדבר דברים בטלים יענש גם על הלימוד שלמד. ויעו"ש **בכך החיים** (סי' קל"ב) מה שהביא בזה מדברי הזהר.

וכתב המהר"ם מרוטנבורג בתוספות יומא (נ"ד), **שהמציינים במחזורים צורות של חיות ועופות לא יפה עושים**, שעל ידי כך המתפללים מסתכלים בצורות אלו ואין מכוונים לבם לאביהם שבשמים בתפלתם.

ומפורסמים בדרי **האור זרוע** (מסכת עבודה זרה סימן ר"ג) שכתב, **מעשה בקולוניה** שציירו צורת אריות בחלונות של בית הכנסת, **והורה רבינו אליקים** להסירן, שהרי נאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה וכו', ושמה תאמר הואיל ומצאנו שהיו כרובים בבית המקדש, אף בבית הכנסת נתיר לעשות כן, והלא מקרא מלא דיבר הכתוב לאסור לעשות כן, וכמו שדרשו חז"ל **במכילתא** (בפרשת יתרו), לא תעשו לכם, שלא תאמר הואיל וניתנה רשות לעשות כרובים בבית המקדש, הרי אני עושה כן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, תלמוד לומר לא תעשו לכם.

והמרדכי (בפרק ג' דעבודה זרה סימן תת"מ) הביא דברי רבינו אליקים, וכתב שרבינו אפרים השיב להתיי בזה, **והב"י** (יו"ד קמ"א), דחה ראיות רבינו אליקים במה שאוסר בכל הצורות, שאין לאסור אלא צורת אדם בולטת, מה שאין כן אריות ועופות אין לאסור.

אולם בתשובותיו, **אבקת רוכל** (סימן ס"ג), נשאל אודות מי שחשב לתת על ההיכל של ארון הקודש אבן שמצוייר בה צורת אריה, והזכיר תשובת רבי אליהו קפסאלי שהעלה לאסור, והשיב, שבאמת ראוי לכל מי שנגע ה' בלבו למחות בתוקף על זה, וכמו שכתב רבינו אליקים, ועשה מעשה רב להסיר צורות אריות שבחלונות בית הכנסת, ואף רבינו אפרים שהתיר, נראה שזהו רק בדיעבד, אבל לכתחלה לצור צורות אלו בבית הכנסת מודה לאסור, **שמתוך שמסתכלים באותן צורות בשעת תפלה, אין מכוונים את לבם לאביהם שבשמים**, כמו שכתבו **התוס'** (יומא נד).

ובברכי יוסף (שירי ברכה סימן קמא אות ג') שהדבר פשוט, שבבית הכנסת או בבית מדרש שמתפללים שם בקביעות, אסור להשהות שם צורות אריות, והמורה להתיי עתיד ליתן את הדין. וכן כתב **החכמת אדם** (כלל פה אות ז').

ובאור זרוע (הנ"ל) כתב, וחזרני שבימי חרפי ראיתי שהיו מציינים בבית הכנסת עופות ואילנות, **ודנתי שאסור לעשות כן**, שהרי שנינו באבות (פרק ג' משנה ז'), המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה הרי זה כמתחייב בנפשו, הרי שמחמת שנותן לבו לאילן יפה אינו מכוין למשנתו ומפסיק, וכל שכן בתפלה שצריכה כוונה ביותר, שאינו יכול לכוין כשמסתכל בעופות ואילנות המצויירים בכותל בית הכנסת ע"כ.

חמדת אבות

עובדות מאבותינו ורבותינו מפרשת השבוע

"אם בחוקותי תלכו" (כו, ג)

ובמדרש, הדא הוא דכתיב (תהלים קיט, נט), חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אמר דוד רבש"ע, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, וה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך (ויקרא רבה לה, א).

כל מה שצריך האדם יש בתורה

וביאר המגיד מדובנא, בדרך משל, סוחר אחד היה רגיל מימים ימימה לקנות סחורה אצל חנווני אחד, פעם ראהו החנווני יוצא עם סחורה ממקום אחר, והרע בעיניו, אמנם יכול היה הסוחר להתנצל בפני החנווני ולהסביר לו שהוא הלך לאותה חנות כיון שרצה להשיג סחורה שאינה מצויה בחנותו של אותו חנווני, אמנם אם לחנווני יש את כל הסחורה שבעולם, שוב אין לו שום פתחון פה לתרץ ולהצדיק עצמו מדוע זנח הסוחר את חנותו של אותו חנווני והלך לקנות בחנות אחרת.

וזה שאמר דוד, בכל יום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, **כי התורה הקדושה כוללת את כל החכמות וכל המדעים והיא המקור והשורש לכל החכמות הקיימות בבריאה**, לכן אין כל צידוק לעסוק בדברים אחרים.

ובשו"ת בית יצחק (יו"ד בהקדמה) שהכוונה, כי גם בהלכו למקום פלוני, לעשות מלאכתו, וגם בבואו הביתה לעבוד עבודתו, רגליו, תכלית מעשיו והסבה אשר תניעם, ואשר תעוררנו לעשותם, רגליו מוליכות אותו אל ביה"כ ואל ביהמ"ד, מגמתו היתה בכל אלה בית הכנסת ובהמ"ד מקדש מעט, למען יוכל החליף כח, למען תחזק גויתו, ועמה תתאמצנה כחות נשמתו, (וכפי שביארו בזה **בכל דרכיך דעהו**).

עורי צפון ובואי תימן

וכבר מילתנו אמורה בזה, עפ"י דברי הרה"ק מבעלזא, שביאר עה"פ **עורי צפון ובואי תימן**, שלפעמים היצר רוצה למנוע את האדם מעבודתו ית', העצה לזה, ברצותו שיוכל לקום מיד ממיטתו, יאמר שהוא קם בכדי להביא פרנסה וממון לביתו, **והרצוה להעשיר יצפין**, (ב"ב כה): ובוזה יניח לו יצרו, אולם ברגע שקם ממטתו, ילך אל לימודו ותפלתו, **והרצוה להחכים ידירים**, וזהו עורי צפון, בשעה שהוא מתעורר יאמר שהוא לצפון, ובואי תימן, שהוא דרום.

ויבאר בה, שזה הכוונה, במדרש עה"פ **אם בחוקותי תלכו**, אמר דוד בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך וכו' והיו רגלי מוליכות אותי לבית המדרש, והיינו הכוונה כהנ"ל, כי דוד המלך חצות לילה יקום, ובכדי שלא יסיטנו היצר, היה מחשב למקום פלוני אני הולך, לדברים הגשמיים, ולבסוף היה רגלי מוליכות אותי לבית המדרש.

עלה בכבש ופנה לסובב

ולהנ"ל, כוונה נפלאה בדברי המשנה של איזהו מקומן, (יעו' בנועם מגדים פר' בא בזה) **עלה בכבש** כאשר האדם רוצה להתעלות, בתויר"ש, העצה היעוצה הוא לסובב את היצר, ואזי מתחלה יאמר לו שהולך לקרן צפון, ואזי יסובב ובא לו לקרן דרומית, והרצוה להחכים ידרים, והכוונה מזרחית יזרח עליו אור ה'.

ובהיותי בזה, אפשר לפרש הכוונה, באופן נפלא, במסכת ברכות (לה:), עה"פ ואספת דגן, **דרכי ישמעאל** אומר הנהג בהן מדת דרך ארץ, **רבי שמעון בר יוחאי** אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה קוצר בשעת קצירה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישיראל עושין רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים, אמר אב"י הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, וכרבי שמעון ולא עלתה בידם.

תמימה רשב"י שבסעק התורה קביעת זמן כמו בשאר האומניות

ועל דרך זה, יתבאר גם שיטת רבי שמעון, דאפשר אדם חורש בשעת חרישה, וקוצר בשעת קצירה וכו', תורה מה תהא עליה, דיש לומר ודאי דגם רבי שמעון סבירא ליה, על דרך גזירת בזיעת אפך תאכל לחם (יעו' בישמח משה פר' בשלח, שאדם שמייגע עצמו בתורה מקיים בזה האי גזירה, דתורה נמי לחם אקרי וכמאה"כ אכלו לחמי בלחמי, ודרשו חז"ל זו לחמה של תורה), דיש אדם שעמל לפרנסתו.

אולם כוונת דבריו הם, שיש אדם שקובע זמן, רק לחרישה ולקצירה, ולא ללימוד התורה, והיינו, אפשר אדם חורש "בשעת" חרישה, קוצר "בשעת" קצירה, תורה מה תהא עליה, **אמאי אין לו קביעות של זמן גם לתורה**, ורק כאשר מגיע זמן הלימוד, יהא מצוי לו תירוצים למכביר.

מניח כל אומניות ואיני מלמד בני אלא תורה

ובארנו בזה, שזה כוונת ר"מ (שלהי מס' קידושין), **מניח אני כל אומניות שבעולם, ואיני מלמד בני אלא תורה**, ולהנ"ל כוונה עמיקא וטמירא בזה, דהיה ר"מ מניח לפני בנו, מצד אחד כל אומניות שבעולם, ולהצד השני לימוד התורה, והיה מראה באצבעו ומכווין כנגדו ואומר לו התבונן בני, מה כאשר אתה באחד מהאומניות שבעולם, יודע הנך שיש עת וזמן, וא"א לתרץ בשום אופן אם הנך רוצה להצליח באומניותיך, **כך בתורה"ק א"א ללא קביעת העת והזמן, וללא שום דרך ליפטר הימנה**.

ולזה אפשר הכוונה, בהמדרש הנ"ל, כי היה דוד המלך רוצה ללמד את בני ישראל היאך יוכל האדם, להתגבר על עצת היצר, שיבוא וינסה להכשילו בעת לימוד התורה, לימדנו דוד המלך עצה, שבכל יום קודם שיוצא ללמוד, יחשוב בלבו למקום פלוני אני הולך, לבית מקום פלוני, וכפי שבדבר הגשמי לא אשית לבי לשום דבר, כן נמי בלימוד התורה לא אשית לבי לכל מכשולי היצר, ורק אז היה רגלי מוליכות אותי לבית המדרש.

לאיזה כהן היו כפות ידיים קטנות?

שאלה נ"ג- בן כמה היה הכהן הגדול הצעיר ביותר (הידוע), בן כמה (לפחות) היה הכהן הגדול המבוגר ביותר?

תשובה נ"ב- בגמ' (יומא מז), שהכנים השמנים היו עושים קמיצה, **אמרו עליו על רבי ישמעאל בן קמחית שהיה חופן ארבעת קבין במלוא חפניו**, ובירושלמי (יומא כה:), הגדול לפי גדולו אפילו כבן קמחית שהיתה ידו מחזקת כארבעת קבין, והקטן לפני קוטנו **אפילו כבן גמלא שלא היתה ידו מחזקת אלא כשני זתיים**.

תשובה נ"ג- יוחנן כהן גדול, ששימש בכהונה גדולה 80 שנה בוודאות היה בן תשעים ושלוש, אולם אצל אהרן הכהן, במדבר (לג לט), **וְאַהֲרֹן בֶן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּנְמָאָה שָׁנָה בְּמָוֶתוֹ** בְּהָרֹהֶרֶץ.

שאלה נ"ד- איזה קולא מצייני בדיני שבת, וטעם הקולא הוא מפני עובדא דבר קמצא?

שאלה נ"ה- איך יתכן אדם שהשתתף בשמחת

נישואין מהחופה עד הסוף, ובכל זאת הוא יכול לשמש כ"פנים חדשות" בשבע ברכות הנערך בשבעת ימי המשתה?

פתרון לחידודא- פרשת אמור

שאלה נ"ז- איזו עבודה בבית המקדש נועדה להכניס שמנים, לאיזה כהן היו כפות ידיים גדולות,